

Warszawa, 7 grudnia 2020 r.

2020/MPL-29

**Szanowny Pan
Krzysztof Kwiatkowski
Przewodniczący Senackiej
Komisji Ustawodawczej**

Szanowny Panie Przewodniczący,

Bardzo dziękuję za przesłanie do Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka projektu ustawy o zmianie ustawy Kodeks postępowania karnego (druk senacki nr 239). Przedmiotowy projekt zawiera istotne zmiany w zakresie zagwarantowania jednostce prawa do efektywnego dochodzenia odszkodowania za niesłuszne przedstawienie zarzutów oraz oskarżenie.

W ocenie HFPC, rozszerzenie podstaw odpowiedzialności odszkodowawczej Skarbu Państwa wymienionych w rozdziale 58 Kodeksu postępowania karnego jest krokiem w dobrym kierunku. Doświadczenia Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka związane z realizacją programu „Niewinność” poświęconego zjawisku pomyłek sądowych wskazują na potrzebę urealnienia gwarancji wskazanych w art. 77 Konstytucji RP i stworzenie możliwości dochodzenia odszkodowania i zadośćuczynienia za niewątpliwie niesłuszne przedstawienie zarzutów i oskarżenie. Obecna regulacja tej kwestii, opierająca się na przepisach Kodeksu cywilnego, niestety nie gwarantują jednostkom realnej możliwości dochodzenia kompensacji za doznaną szkodę i krzywdę.

Tymczasem postawienie zarzutów czy wniesienie aktu oskarżenia może wiązać się dla jednostki z istotnymi negatywnymi konsekwencjami. Mogą one z jednej strony oznaczać zaistnienie krzywdy przejawiającej się w pogorszeniu zdrowia psychicznego, stanie się ofiarą społecznego ostracyzmu, czy utratę dobrego imienia. Z drugiej strony mogą również przełożyć się bezpośrednio na sytuację majątkową podejrzanego, wpływając chociażby na zawieszenie danej osoby w pełnieniu obowiązków służbowych, obniżenie wynagrodzenia czy utratę możliwości uzyskania nagrody lub podwyżki. Problematyka ta dotyczy przede wszystkim funkcjonariuszy służb państwowych. Rozwiązania pozwalające na zawieszenie funkcjonariusza i obniżenie jego wynagrodzenia w związku z postawieniem mu zarzutów znaleźć można m.in. w ustawie o Policji¹, ustawie o strażach gminnych² czy ustawie o Państwowej Straży Pożarnej³.

Sytuacje te są szczególnie dolegliwe w przypadku postępowań karnych o charakterze złożonym i długotrwałym. W takich wypadkach osoba podejrzana o popełnienie przestępstwa

¹ Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 360 z późn. zm.).

² Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o strażach gminnych (t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 1795 z późn. zm.).

³ Ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 r. o Państwowej Straży Pożarnej (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1123 z późn. zm.).

musi czekać kilka lat na prawomocne rozstrzygnięcie sądu wskazujące na jej niewinność. W skrajnych wypadkach czas ten sięgnąć może nawet kilkunastu lat, znacznie osłabiając społeczne konsekwencje wyroku uniewinniającego.

Proponowane rozwiązanie pozytywnie ocenić należy również z perspektywy zmian ustrojowych dokonanych w 2016 r. Przeprowadzona wówczas nowelizacja ustawy Prawo o prokuraturze⁴ przyczyniły się do podporządkowania tej instytucji władzy politycznej, skutkując znacznym ryzykiem instrumentalizacji jej działań. W rezultacie niepomiarowo wzrosło ryzyko niesłusznego przedstawienia przez organy ścigania zarzutów i kierowania do sądu aktów oskarżenia nie mających podstaw w materiale dowodowym czy przepisach obowiązującego prawa. Stanowi to dodatkowy argument na poparcie tezy o konieczności urealniania mechanizmów odszkodowawczych za oczywiście niesłuszne przedstawienie zarzutów czy oskarżenia.

Wobec obu wspomnianych argumentów, projektodawca powinien rozważyć również jednoczesne uregulowanie w Kodeksie postępowania karnego kwestii odpowiedzialności odszkodowawczej za oczywiście niesłuszne stosowanie nieizolacyjnych środków zapobiegawczych. Długotrwałe stosowanie części z nich może bowiem skutkować powstaniem po stronie jednostki szkody i krzywdy. Dotyczy to przede wszystkim takich środków zapobiegawczych jak zakaz zajmowania określonego stanowiska, zakaz prowadzenia pojazdów czy zakaz opuszczania kraju. W ocenie HFPC proponowany w rozdziale 58 k.p.k. mechanizm odpowiedzialności Skarbu Państwa na zasadzie ryzyka powinien znajdować zastosowanie również w takich przypadkach.

HFPC pozytywnie ocenia przywrócenie trzyletniego terminu dochodzenia roszczeń o odszkodowanie za niesłuszne skazanie, tymczasowe aresztowanie lub zatrzymanie. Obecne uregulowanie nie gwarantuje jednostce odpowiedniego czasu na zgromadzenie materiału dowodowego i wniesienie sprawy do sądu. Trafnie wskazuje się w doktrynie⁵, że może również prowadzić do dezorientacji jednostki działającej bez profesjonalnej pomocy prawnej i obniżenia jej zaufania do państwa.

Jednocześnie HFPC pragnie zauważyć, że dla zachowania spójności kodeksowego nazewnictwa, proponowana w punkcie 1 zmiana tytułu rozdziału 58 k.p.k. nie powinna odnosić się do potocznego wyrażenia „postawienia zarzutów”, lecz do instytucji przedstawienia zarzutów, o której mowa w art. 313 k.p.k. Tym samym rozdział 58 k.p.k., obecnym kształcie projektu, powinien otrzymać tytuł „Odszkodowanie za niesłuszne skazanie, tymczasowe aresztowanie, zatrzymanie, przedstawienie zarzutów lub oskarżenie”.

Z wyrazami szacunku

Piotr Kładoczny
Sekretarz Zarządu
[podpisano elektronicznie]

⁴ Ustawa z dnia 28 stycznia 2016 r. Prawo o prokuraturze (t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 740 z późn. zm.).

⁵ K. Wiśniewska, Przedawnienie roszczeń o odszkodowanie i zadośćuczynienie za niesłuszne skazanie, zastosowanie środka zabezpieczającego, niesłuszne tymczasowe aresztowanie lub zatrzymanie (między teorią a praktyką), Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych 1/2018.